



Aybek BEKTURDIEV,
Nukus davlat texnika universiteti assistent o'qituvchisi
E-mail: aybekbekturdiev40@gmail.com

Nukus davlat texnika universiteti dotsenti, t.f.n B.Aytmuratov taqrizi asosida

CREATION OF THE STRUCTURE OF THE SCHOOLCHILDREN'S KNOWLEDGE MONITORING PROGRAM

Annotation

This article presents the structure of a student knowledge monitoring program for general secondary schools. The study outlines monitoring stages, assessment criteria, and result analysis mechanisms. The proposed model aims to improve educational quality and enhance the effectiveness of the pedagogical process.

Key words: Monitoring, assessment system, education quality, evaluation, analysis, methodology.

СОЗДАНИЕ СТРУКТУРЫ ПРОГРАММЫ МОНИТОРИНГА ЗНАНИЙ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье разработана структура программы мониторинга знаний учащихся общеобразовательных школ. Рассмотрены этапы мониторинга, критерии оценивания и механизмы анализа результатов. Предложенная модель направлена на повышение качества образования и эффективности педагогического процесса.

Ключевые слова: Мониторинг, оценивание, качество образования, контроль знаний, анализ, методика.

MAKTAB O'QUVCHILARINING BILIMINI MONITORING QILISH DASTURINING TUZILMASINI YARATISH

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'rta maktab o'quvchilari uchun bilimlarni monitoring qilish dasturining tuzilmasi ishlab chiqilgan. Tadqiqotda monitoring bosqichlari, baholash mezonlari va natijalarni tahlil qilish mexanizmlari yoritilgan. Taklif etilayotgan model o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash, ta'lim sifatini oshirish va ta'lim jarayoni samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Monitoring, baholash tizimi, ta'lim sifati, nazorat, tahlil, metodika, o'quvchi bilimi.

Kirish. Ta'lim tizimida o'quvchilar bilimini muntazam nazorat qilish, baholash va tahlil qilish ta'lim jarayonining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim konsepsiyasida o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki amaliy qobiliyat va ko'nikmalarini ham aniqlash, ularning rivojlanish dinamikasini kuzatish muhim ahamiyatga ega [1]. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim monitoringi o'qitish jarayoni samaradorligini aniqlash, o'quvchilarning individual rivojlanish traektoriyasini aniqlash va ta'lim sifatini oshirishning muhim vositasi bo'lib ko'rinadi.

Monitoring jarayoni oddiy monitoring yoki baholashdan farqli ravishda tizimli, uzluksiz va maqsadga yo'naltirilgan faoliyatni anglatadi. Bunda o'quvchilarning bilim darajasini diagnostika qilish, natijalarni tahlil qilish va aniqlangan muammolarni bartaraf etish bo'yicha aniq tarbiyaviy chora-tadbirlar ishlab chiqish kiradi. Shuning uchun monitoring tizimi o'qituvchi, ta'lim muassasasi rahbariyati va ta'limni boshqarish organlari uchun muhim ma'lumot manbai hisoblanadi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi monitoring jarayonini yanada takomillashtirish imkonini bermoqda. Elektron baholash tizimlari, raqamli platformalar va avtomatlashtirilgan tahlil vositalari tufayli o'quvchilarning o'quv ko'rsatkichlarini tezkor aniqlash, statistik ishlov berish va natijalarni bashorat qilish mumkin [5]. Bu ta'lim jarayonining shaffofligi va xolisligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi. Mavzuning dolzarbligi bir necha omillar bilan belgilanadi:

Birinchi, ta'lim sifatini oshirish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi

[2]. Ta'lim samaradorligini ta'minlash samarali monitoring tizimini yaratishni taqozo etadi.

Ikkinchidan, an'anaviy baholash usullari ko'pincha o'quvchilarning haqiqiy bilim darajasini to'liq aks ettirmaydi. Tizimli monitoring dasturi bilim, ko'nikma va malakalarni har tomonlama baholash imkonini beradi.

Uchinchi, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda differensial yondashuvni amalga oshirish monitoring natijalariga asoslanadi. Bu shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillarini amalga oshirish uchun muhim hisoblanadi.

To'rtinchidan, xalqaro baholash dasturlari (PISA, TIMSS va boshqalar) natijalari milliy ta'lim tizimida nazorat mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Shu sababli, maktab o'quvchilarining bilimlarini nazorat qilish dasturining ilmiy asoslangan tuzilmasini ishlab chiqish va amalga oshirish dolzarb ilmiy va amaliy masala sifatida e'tirof etiladi [7]. Ushbu tadqiqot ana shu ehtiyojdan kelib chiqqan holda olib borildi va ta'lim jarayoni samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili. Ta'lim monitoringi masalasi pedagogika sohasida ko'p yillar davomida o'rganilgan ilmiy yo'nalishlardan biridir. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, monitoring tushunchasi dastlab nazorat va baholash toifalari bilan bog'liq holda o'rganilgan, ammo keyinchalik u ta'lim sifatini boshqarishning mustaqil va murakkab mexanizmi sifatida talqin qilingan [1].

An'anaviy o'qitish yondashuvlarida nazorat ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Xususan, T.A. Ilina ta'lim nazoratini o'quv jarayoni samaradorligini oshirish vositasi sifatida baholadi va uning o'qitish mazmuni va usullarini takomillashtirishdagi rolini ilmiy asosladi. Muallif

nazoratning muntazamligi va tizimligi ta'lim samaradorligini kafolatlovchi muhim omillardan biri ekanligini ta'kidlaydi.

Milliy o'quv adabiyotlarida monitoring va baholash masalalari alohida o'rin tutadi [3]. Xususan, R.Ishmuhamedov va uning hammualliflari ta'limga innovatsion texnologiyalarni joriy etishda baholash va monitoring tizimining ahamiyatini asoslab beradi va zamonaviy ta'lim jarayoni samaradorligini aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini qayd etadi. Mualliflar monitoringni ta'lim texnologiyalari samaradorligini belgilovchi asosiy ko'rsatkich sifatida izohlaydilar.

G.K. Selevko zamonaviy ta'lim texnologiyalari tizimida nazorat va diagnostikaning rolini ta'kidlab, baholash jarayoni ta'lim texnologiyasining tarkibiy qismi ekanligini ko'rsatadi [4]. Uning fikricha, natijani aniqlash va tahlil qilish mexanizmsiz samarali ta'lim texnologiyasini to'liq ishlab chiqish mumkin emas.

Monitoring va baholash masalasi xalqaro ilmiy manbalarda keng o'rganilgan. B.S. Bloom tomonidan ishlab chiqilgan ta'lim maqsadlari taksonomiyasi o'quvchilarning bilim darajasini bosqichma-bosqich baholash uchun ilmiy asos yaratdi [5]. Ushbu yondashuv kognitiv faollik darajasini aniqlash orqali monitoring mezonlarini ishlab chiqish uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Blek va Uilyam tadqiqotlarida baholashning o'quv jarayoniga ta'siri tahlil qilingan va (hozirgi) formativ baholash o'quvchilarning muvaffaqiyatini sezilarli darajada oshirishi ilmiy jihatdan isbotlangan. Bu monitoring tizimida muntazam va analitik yondashuvdan foydalanish zarurligini tasdiqlaydi.

Xalqaro miqyosda ta'lim samaradorligini baholash dasturlari ham monitoring tizimining muhimligini ko'rsatadi. OECD tomonidan o'tkazilgan PISA tadqiqoti o'quvchilarning funksional savodxonligini baholash orqali xalqaro mezonlar asosida ta'lim sifatini aniqlashga yordam beradi. Ushbu tadqiqot natijalari milliy ta'lim tizimlarida monitoring mexanizmlarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirdi.

Shuningdek, YUNESKO tomonidan qabul qilingan "Ta'lim-2030" konsepsiyasida ta'lim sifatini monitoring qilish va natijalarni tahlil qilish barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishning muhim sharti sifatida belgilangan. Unda ta'lim tizimiga shaffof, adolatli va inklyuziv baholash mexanizmlarini joriy etish zarurligi ta'kidlangan.

Ta'lim monitoringi masalasi ham normativ-huquqiy jihatdan mustahkamlandi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunida ta'lim sifatini nazorat qilish va baholash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Bu esa monitoring tizimini huquqiy nuqtai nazardan ilmiy asosda ishlab chiqish va joriy etish zarurligini asoslaydi.

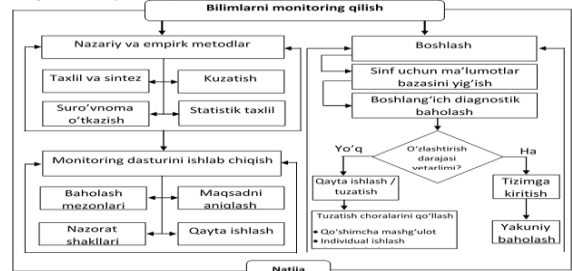
Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim monitoringi nazariy jihatdan asoslansa ham, maktab amaliyotiga moslashtirilgan bosqichma-bosqich tuzilmaga ega to'liq dasturni ishlab chiqish masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Shuning uchun ushbu tadqiqot mavjud nazariy yondashuvlarni umumlashtirish va ularni amaliy model shaklida taklif qilishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot maktab o'quvchilarining bilimlarini nazorat qilish dasturining ilmiy asoslangan tuzilmasini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, unda nazariy va empirik usullarning kombinatsiyasi qo'llaniladi [1]. Tadqiqot jarayoni tizimlilik, izchillik va xolislik tamoyillari asosida tashkil etildi [4].

Xalqaro tajribani o'rganish jarayonida ta'lim sifatini baholash bo'yicha global tadqiqotlar, xususan, o'quvchilarning funksional savodxonligini aniqlashga qaratilgan xalqaro baholash dasturlari tahlil qilindi [6]. Ushbu tadqiqotlar ko'nikmalarga asoslangan yondashuv yordamida akademik

natijalarni baholash zarurligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, global ta'limni rivojlantirish strategiyalarida monitoring tizimi barqaror ta'lim sifatini ta'minlashning muhim mexanizmi sifatida e'tirof etilgan [7].

Yuqorida qayd etilgan ilmiy-nazariy yondashuvlar, amaliy kuzatuvlar va tahlil natijalarini umumlashtirish, tadqiqotning maqsad va vazifalaridan kelib chiqib, quyidagi ilmiy faraz ilgari suriladi: taklif etilayotgan yondashuvni tizimli va muntazam monitoring asosida joriy etish hamda nazorat qilish uning samaradorligi oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan ta'lim monitoringi jarayonining tuzilmasi va uning tarkibiy bosqichlari 1-rasmda keltirilgan.



1-rasm. Ta'lim monitoringi jarayonining tuzilmasi

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan va 1-rasmda keltirilgan ta'lim monitoringi jarayonining tuzilishi quyidagi afzalliklarga ega:

tizimlashtirish va izchillikni ta'minlaydi - diagnostik baholashdan yakuniy natijagacha bo'lgan bosqichlar o'zaro bog'liq holda tashkil etiladi.

dastlabki tayyorgarlik darajasini aniqlaydi - dastlabki tashxis asosida individual yondashuvni o'rnatish imkonini beradi.

obyektiv, mezonlarga asoslangan baholashni ta'minlaydi - statistik tahlil va aniq baholash mezonlari orqali subyektivlik kamayadi.

qaror qabul qilish mexanizmini o'z ichiga oladi – "nazorat darajasi yetarli?" butun bosqichda kerak bo'lganda tuzatish choralarini ko'riladi.

shaxsiy ish faoliyatini yaxshilaydi - bilimlardagi bo'shliqlar qo'shimcha trening va qayta baholash orqali to'ldiriladi.

ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi – monitoring natijalari asosida o'quv jarayoni takomillashtirilmoqda.

davomiy va uzluksiz rivojlanishni kafolatlaydi - yakuniy baholash keyingi monitoring bosqichi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Bu modelni ta'lim jarayonini ilmiy asosda boshqarish va o'quvchilarning barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan samarali mexanizm sifatida baholash mumkin.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy usullardan foydalanilgan:

1. Tahlil va sintez metodi - bu usul tufayli o'quv, psixologik va uslubiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va mavjud monitoring tizimlari o'rganildi. Tahlil jarayonida ta'lim monitoringi bo'yicha nazariy nuqtai nazarlar ajratildi va sintez asosida ularning umumiy xulosalari shakllantirildi va yagona kontseptual yondashuv ishlab chiqildi.

2. Kuzatish metodi – umumta'lim maktablarida o'quv jarayonini bevosita kuzatish orqali o'quvchilar bilimini baholash amaliyoti, nazorat shakllari va o'qituvchilarning baholash jarayoniga yondashuvlari o'rganildi. Monitoring natijalari monitoring tizimini takomillashtirish yuzasidan amaliy xulosalar chiqarish imkonini berdi.

3. So'rov o'tkazish – o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida so'rov o'tkazish orqali mavjud baholash tizimining samaradorligi, kamchiliklari va takomillashtirish yo'nalishlari

aniqlandi. So'rov natijalari monitoring dasturini ishlab chiqish uchun muhim empirik asos bo'lib xizmat qildi.

4. Statistik tahlil - olingan ma'lumotlar miqdoriy jihatdan qayta ishlandi, foiz ko'rsatkichlari, o'zlashtirish dinamikasi va o'rtacha natijalar aniqlandi. Statistik tahlil kuzatuv tizimining samaradorligini baholash va xulosalarni ilmiy jihatdan qo'llab-quvvatlash imkonini berdi.

Monitoring dasturini ishlab chiqish bosqichlari

Tadqiqotning bir qismi sifatida monitoring dasturi quyidagi izchil bosqichlar bo'yicha ishlab chiqilgan:

1. Maqsadni aniqlash – monitoringning asosiy maqsadi o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash, ta'lim sifatini baholash va o'quv jarayonini takomillashtirish ekanligi aniqlandi.

2. Baholash mezonlarini aniqlash – ilmiy sohada bilim, ko'nikma va malakalarni baholash mezonlari ishlab chiqilgan. Mezonlar davlat ta'lim standartlari va dasturlariga muvofiq ishlab chiqilgan.

3. Nazorat shakllarini ishlab chiqish - joriy, oraliq va yakuniy nazorat turlari (test, yozma ish, og'zaki so'rov, amaliy topshiriqlar) tizimlashtirildi. Nazoratning har bir shaklini qo'llash maqsadi va usullari aniq belgilangan.

4. Natijalarni qayta ishlash - olingan natijalar tahlil qilindi va o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini, bilimlardagi kamchiliklarni va rivojlanish dinamikasini aniqlash mexanizmi ishlab chiqildi.

5. Xulosa chiqarish va tavsiyalar berish – tahlil natijalari asosida o'qitish metodikasini takomillashtirish, individual yondashuvni kuchaytirish va o'quv jarayonini optimallashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Shunday qilib, tadqiqot metodologiyasi nazariy asos va amaliy yo'naltirilganlik tamoyillari asosida o'rnatildi va ishlab chiqilgan monitoring dasturining samaradorligini ilmiy asoslash imkonini berdi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan monitoring dasturi umumta'lim maktabining bir necha sinflarida tajriba asosida amalga oshirildi [1]. Olingan ma'lumotlar nazariy asoslar va amaliy kuzatishlar bilan solishtirilib, monitoring tizimining samaradorligi har tomonlama tahlil qilindi. Tahlil davomida o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi, bilimlardagi kamchiliklar, o'quv faoliyatining barqarorligi va baholashning xolisligi asosiy mezon sifatida belgilandi. O'rganish natijasida monitoring dasturining quyidagi tuzilmasi taklif qilindi va amaliyotda sinab ko'rildi:

Diagnostika bosqichi - bu bosqichda o'quvchilar bilimining boshlang'ich darajasi aniqlanadi. Mavjud bilim, ko'nikma va malakalar maxsus diagnostik testlar, kirish imtihonlari va suhbatlar orqali baholanadi. Bu bosqich o'quvchilarning individual tayyorgarlik darajasini aniqlash va keyingi ta'lim strategiyasini rejalashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Joriy monitoring – joriy monitoring o'quv yili davomida tizimli ravishda amalga oshiriladi. Har bir chorak yakunida testlar, testlar, amaliy ishlar va og'zaki so'rovlar o'tkaziladi. Bu jarayon o'quvchilar bilimi dinamikasini kuzatish, o'z vaqtida tuzatish choralarini ko'rish va o'qitish uslubini moslashtirish imkonini beradi.

Oraliq tahlil - olingan natijalar statistik tarzda qayta ishlanadi, o'rtacha ko'rsatkichlar, yutilish foizlari va o'sish

ADABIYOTLAR

1. Ильина Т.А. Педагогика. – Москва: Просвещение, 1984. – 496 с.
2. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2020.
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2008. – 180 b.
4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва: Народное образование, 1998. – 256 с.
5. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives. Handbook I: Cognitive Domain. – New York: David McKay Company, 1956. – 207 p.
6. OECD. PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do. – Paris: OECD Publishing, 2019.
7. UNESCO. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action. – Paris: UNESCO, 2016.
8. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. – 1998. – Vol. 5, No. 1. – pp. 7–74.

dinamikasi aniqlanadi. Tahlil asosida fan bilimlarining muammoli tomonlari va individual o'quvchilar aniqlanadi. Ushbu bosqich monitoring jarayonining tahliliy qismi bo'lib, boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun katta ahamiyatga ega. Yakuniy baholash - o'quv yili yakunida umumiy natijalar e'lon qilinadi va o'quvchilarning yillik ko'rsatkichlari aniqlanadi. Yakuniy baholash natijalari diagnostika bosqichi ma'lumotlari bilan taqqoslanadi va bilim darajasini oshirish yoki pasaytirish dinamikasi baholanadi.

Natijalar. Tajriba ishlari natijalari shuni ko'rsatdiki, kuzatish tizimi joriy etilgan sinflarda o'quvchilarning bilim olish darajasi o'rtacha 12-15 foizga oshgan. Shuningdek:

bilimlardagi kamchiliklarni erta aniqlash mumkin edi;

dars jarayonida o'quvchilarning faolligi oshdi;

baholash jarayonining shaffofligi va xolisligi ta'minlandi;

o'qituvchilarning metodik yondashuvida ijobiy

o'zgarishlar kuzatildi.

Taqqoslama tahlil natijalari monitoring tizimi ta'lim sifatini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatayotganini tasdiqladi. Shuning uchun ishlab chiqilgan dasturni maktab amaliyotida foydalanish uchun uslubiy va samarali model sifatida baholash mumkin.

Xulosa va takliflar. Amalga oshirilgan tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatdiki, maktab o'quvchilarning bilimini ilmiy asosda nazorat qilish dasturi ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq etilishi ta'lim jarayoni samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lmoqda. Ishlab chiqilgan monitoring modeli tizimlilik, izchillik, uzluksizlik va xolislik tamoyillariga asoslanadi va u o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash, o'quv dinamikasini kuzatish va o'quv faoliyati samaradorligini tahlil qilish imkonini beradi.

Tadqiqot davomida monitoring jarayonini diagnostika, joriy nazorat, tahlil va yakuniy baholash bosqichlarini o'z ichiga olgan yaxlit tizim sifatida tashkil etish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qilishi ilmiy jihatdan isbotlandi. Monitoring dasturi o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakasini mezonlar bo'yicha baholash imkonini beradi, vaqt o'tishi bilan bilimlardagi bo'shliqlarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha tarbiyaviy chora-tadbirlarni belgilash uchun sharoit yaratadi. Shu bilan birga, ushbu tizim o'quv jarayonini rejalashtirish, nazorat qilish va takomillashtirishning samarali boshqaruv vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Tajriba natijalari shuni tasdiqladiki, kuzatuv tizimi joriy etilgan sinflarda o'quvchilarning o'qish ko'rsatkichlari ijobiy dinamikaga ega. Bu monitoring dasturining amaliy ahamiyati va uni umumta'lim muassasalari faoliyatiga keng tatbiq etish maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, raqamli texnologiyalar asosida monitoring jarayonini takomillashtirish, natijalarni elektron platformalar orqali boshqarish va avtomatlashtirilgan tahlil mexanizmlarini joriy etish tavsiya etiladi. Bundan tashqari, davlat ta'lim standartlari asosida baholash mezonlarini aniqlashtirish, o'qituvchilar uchun uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish va monitoring ma'lumotlari asosida individual yondashuvni kuchaytirish zarur, deb hisoblanmoqda. Umuman olganda, ishlab chiqilgan monitoring dasturi ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan ilmiy asoslangan va amaliy ta'lim modeli sifatida baholanadi.